

Tisztított prózaszöveget — pusztító referencialitás

GreCsó Krisztián: Pletykaanyu

A *Pletykaanyu*ról szóló diskurzust már lefolytatták. Megvolt. A kötet első, 2001-es megjelenése után szokatlan intenzitással érdeklődés támadt (az akkor még pályakezdő) GreCsó Krisztián műve iránt, mind a szakma részéről, mind pedig a szélesebb értelemben vett közönség irányából. A tizenkét szöveget magában foglaló novelláskönyv recepcióját a lelkesedés jellemezte, a kritikai figyelem fókuszában GreCsó prózájának népi karaktere (a mikszáthi–móriczi hagyomány folytatása, a falumitológia újrafogalmazása), a nyelvi progresszió, a helyzetábrázolások plasztikussága, valamint a forradalmian újnak látott prózatechnika álltak. Utóbbit tartották a legnagyobb szerzői teljesítménynek. GreCsó alkotói módszerévé tette a szájalást, vagyis a laza koherenciáját, reflexív, a narrátornak a történethez való személyes viszonyát újra és újra artikuláló, indulatos, ironikus, szabadon futó (kvázi) élő nyelvi fabulációt. Tucatnyi recenzió elemezte a *Pletykaanyu* humorát, szimbólumkészletét, a fékezhetetlen prózanyelv mindent átütő erejét, miközben (a szakmai méltatásokkal párhuzamosan) a könyv hangos médiavircsafot generált. Szinte az összes jelentősebb kereskedelmi médium szerepet vállalt az utóbbi évek legelképezhetőbb irodalmi botrányában, kamerák előtt, újságírói kérdésekre válaszolva panasztolták a szerző szülőfalujának lakói haragosan és ízesen, hogy magukra (vagy egymásra) ismertek az elbeszélések szereplőiben, hogy GreCsó kétségkívül létező személyeket, valós emberi sorsokat ábrázol a *Pletykaanyu*ban, és hogy ez az egész mennyire felháborító, mert ami volt, nem úgy volt — az író hazudik. Becsületsértés, a jó hírnévhez való jog megsértése, ilyeneket emlegettek. Támadásként, pusztításként élték meg a kötetet. A közösség előbb megbélyegezte, majd (vélt vagy valós bűnei miatt) kitagadta elhíresült fiát.

Öt év telt el azóta, és ma már más fénytorésben látszanak a novelláskönyv gerjesztette reakciók/jelenségek — a szakmai része is meg a bulvárbotrány is. Egyre világosabban látható, hogy a *Pletykaanyu* elbeszélései (a fellejtett említett érényeieken túl, azokat megelőzve)

egyedülálló dokumentálóerővel bírnak, masszív referencialitásuk szociográfiai értéket hordoz, bár nem abban az értelemben, ahogy a sértett szegváriak azt gondolják. A szövegekben ábrázolt Sárszeg belső (közösségi) viszonyaiból, a falu jellegzetes, de általánosítható alakjainak sorsából részletes, árnyalt korpék rajzolódik ki, a *Pletykaanyu* világa lényeglátóan jeleníti meg a kistelepüléseknek a hagyományos falusi életformák felbomlása (és a szocialista falumodell szétrázódása) utáni helyzetét, a vidékiségnak az új drámáját, a züllést, a tanácstalanságot, a morális hanyatlást, illetve azt a zsigeri életigenlést és alkalmazkodóképességet, amelyek segítenek mégis talpon maradni a megváltozott világban. GreCsó kéréllhetetlen őszintesége, a gyökereit kereső ember szájalása valóban leleplezőként működik, de nem egyes emberek leleplezése ez, persze, hanem a vidéki Magyarországé, az anakronizmusé, a légüres térbe került, múltjukról lemetszett közösségeké. A könyv hisztérikus szegvári fogadtatása, és ennek a hisztériának a tévés pertraktálása szintén másképpen értelmeződik az évek távolából. Akkor lehetett fontos kérdés az üggyel kapcsolatban, hogy a botrány milyen mértékben volt valódi (alulról szerveződő), és milyen mértékben eredménye csupán egy tudatos kiadói tevékenységnek, promóciós stratégiának. Hogy *műbalhé* volt-e a *Pletykaanyu* körüli indulathullám. Gyanítható, hogy részben legalábbis igen, de ma már alig számít ez, ugyanis a tiltakozó, kiabáló emberek pontosan úgy viselkedtek, mint a novelláskötet szereplői, mind a realitásnak az irodalmon való számonkérése, mind pedig GreCsó Krisztián kitagadása annyira abszurd, hogy az már nem is hír, nem igazi botrány, hanem maga is próza, szimbolikus erővel, és ebben az értelemben a *Pletykaanyu*t magasba emelő médiahajcihő nem a recepciónak, de közvetlenül a műnek a része — a tizenharmadik történet.

A kötet 2006-ban (az Ünnepi Könyvhétre időzítve) újra megjelent, nem a Jelenkornál (ahol az első kiadás), hanem a Magvető gondozásában. *Második, átdolgozott kiadás* áll a címlapverzón, és

ez az, ami indokolja mostani recenzálását, nem a második, de az átdolgozott.

Mert a szerző nagyon átszabta művét. Az ilyenkor természetes apróbb stilizálások mellett az eredeti könyv szerkezetét is megbontotta Grecsó, a 2001-es *Pletykaanyu* három szövegét (*A fekete doboz*, *Halotti beszéd*, *Övcsattogás*) törölte, helyükre részben újabb (az első kiadás megjelenése után írt, *Achilles-in*, *Gombolyagos történet*), részben egy lényegesen korábbi (*Egy utazás alakjai*, 1997) elbeszélés(ek) került(ek). A két újabb szöveg jól illeszkedik a koncepcióba, talán csak némiképp érettebbek (és lustábbak) ezek az írások, az *Egy utazás alakjai* viszont minden szempontból kilóg, témája is, nézőpontja is durván elüt a többiétől, a hangja elárulja, hogy itt egy másik alkotói korszakból származó produktumról van szó.

A gyűjtemény anyagán végzett jelentős változtatások felvetik a mű integritásának a kérdését. Hogy létezik-e olyan. Hogy érték-e. Vagy átirhatók, cserélhetők az elemei, akár permanensen? Van végső formája egy irodalmi alkotásnak? Fontos, hogy legyen? A kérdések ugyan akadémikusnak tűnhetnek, de adott esetben aligha megkerülhetők. Ebből a szempontból is sajátos a *Pletykaanyu* helyzete. A kétszáz oldalnyi szövegtestből több mint harmincat cserélt ki a szerző, így már nem beszélhetünk filológiai értelemben vett szövegváltozatról — ez egy másik mű. Vagy ki tudja. A probléma azért érdekes, mert a nagy átalakítás esztétikai rezonanciát is létrehozhat a befogadóban (már abban, aki olvasta az első kiadást). A *Pletykaanyu* eredetileg egy induló szerző nagyon erős, de esetlegességekkel, bizonytalankodásokkal tarkított könyve volt, a mostani változtatásokat pedig már egy érett alkotó végezte el. Nyilvánvaló, hogy a későbbi korok olvasói számára ez lesz a *Pletykaanyu*, a mű 2001-es formája érvényét veszti, és a korrekció egyben azt is jelenti, hogy Grecsó a kötetet kiemelte írói fejlődésének folyamatából, utólagosan megszüntette a pályakezdését — kvázi meghamisította önmagát.

Egy másodkiadás recenzálását az teheti érdekessé (más nem, alig), hogy a közben eltelt idő miatt már lehet rálátásunk a szerző későbbi írói útjára, esztétikai törekvéseinek kibontakozására. Az alkotói folytonosságot, de a hagyományokkal való szakítást is demonstrálja a *Pletykaanyu*, és a 2005-ben megjelent *Isten hozott* című nagyregény egymás mellé állítása. Tovább él a szerző prózavilágában a sajátos grecsó-i népiség, a zárt vidéki közösségek viszonyainak belső nézőpontból történő ábrázolása, a *Pletykaanyu* elbeszéléseiben megtalálta (csak Grecsó Krisztiánra jellemző) mesetechnika, amelyben a narrátor maga is az

elbeszélő történet nyelvén beszél, nem értékel, de figyel (szemlélődik), nem nő környezete fölé, hanem sodródik az elmeséltekkel — benne van. Csíráiban már megjelenik a *Pletykaanyu*ban a regény nyelvét aztán teljesen elborító népi katolicizmus, az istenelvű magyarázatok, a Teremtő és a szentek gyakori emlegetése, a (falusi hitvilágra jellemző) pogány babonások és a keresztény dogmák keveredése, egymásba játszatása. Maradt a helyszín is, az alföldi falu, bár Sárszeg helyett a Sáráság nevet kapta, gyöngítve ezzel a név szimbolikus erejét, elvéve az élet (hegyét). A legszembeütőbbben a *Pletykaanyu* botránya ered át az *Isten hozott*-ba, a sorsüldözött, falujából kitagadott fiú története vezérmotívummá lesz a regényben. Példa lehet az alkotói fejlődésre a hétköznapi csodák megjelenítése, a mágikus realizmus, ami az elbeszélésgyűjteményben még csak itt-ott (ötletszerűen) bukkan fel, a regényben viszont már tudatos jelentésteremtő eszköz, szerkezeti elem. (A hagyományokkal való) szakítás pedig szembeötlő, ezt hagytam a végére, mert nem is értem egészen. A *Pletykaanyu* szövegeinek, főleg a két legátütőbb műnek (*Pletykaanyu*, *Bolondok*) nyelvi téje van, a szerző lehangoló formakezelési virtuozitását mutatják, szokatlan szórendek, trükkös állítmánytörlések, pompás sűrítések, könnyed (és mindig jó) asszociációs játékok szervezik ezeket az alkotásokat. Az *Isten hozott*-ból, és a regény után született prózákból mindezek szinte teljesen hiányoznak, a stilisztikai tisztaság igényét Grecsó (láthatóan) egyszerűsítési kényszerkénnyel éli meg, mintha az érthetőség/olvashatósság kedvéért áldozná fel a nyelvi leleményt. Nagy kár érte, tévútnak tűnik. (A *Pletykaanyu* mostani stilizálásakor szerencsére nem herélte ki az anyagokat a szerző, nem szüntette meg a fékevesztett nyelvi csatangolást, a kötetnek ugyanis komoly értéke a formai gazdagság, ötletesség.)

Grecsó Krisztián eddigi pályája nemcsak a létrehozott szövegek, de a munkához és az irodalmi élethez való sajátos viszonya okán is izgalmas, példaértékű. Nemzedékének, azon belül az egykori *Sárkányfű körének* többi tagjával (Térey Jánossal, Varró Dániellel, Karafiáth Orsolyával, Cserna-Szabó Andrással) együtt új, korábban elképzelhetetlen szerzői képet, írói-költői szerepet alakított ki, olyat, amely a szűkülő könyvpiac mellett is, az írott kultúra iránti érdeklődés megcsappanása ellenére is életképes. Amely él a tömegkommunikációs csatornák adta lehetőségekkel. A hagyományos írói szerepkörben az alkotó feladatainak a mű létrehozásával van vége, mással nem kell, sőt nem szabad foglalkoznia. Grecsó és nemzedéke azonban már nem így építi munkásságát. A fiatal irodalom egyik alap-

vető élménye éppen az, hogy a rendszerváltozás után felszabadult kiadói-terjesztői hálózat elégtelen hatékonysága és a hanyatló kereslet miatt a mai magyar irodalomban a mű nehezen jut el az olvasókhoz, a publikáció önmagában nem jelent magától értetődő nyilvánosságot, márpedig az el nem olvasott alkotás a művészeti üzenetet sem képes átvinni, olyan, mintha nem létezne. A fiatal szerzőknek ez a csoportja feladatának tekinti, hogy eljuttassa írásait az olvasókhoz, hogy bevigye önmagát a köztudatba, és ezzel keresletet generáljon. Kialakítottak egy tudatos magatartásformát, alkalmazkodnak környezetükhöz, felhasználják a szórakoztatóiparban már bevált menedzselési technikákat, és mindezt

azért, hogy a műnek egyáltalán alkalmat legyen hatni, megszólítani olvasóját. Grecsó Krisztián népszerű magazinokban, nagy példányszámú hírlapokban is jelentkezik írásaival, gyakran és szívesen tart felolvasást, kapcsolatot ápol a tömegmédiával, sokszor nyilatkozik, és megszólalásai mindig figyelemfelkeltőek, frappánsak, alkalmasak arra, hogy a közönséget elvezessék a könyveihez. Furcsa ez. Grecsó olyan módon celebritás, ahogyan a popsztárok, miközben a *Pletykaanyu*, persze, nem úgy sikeres, mint egy mai sláger. Nem addig marad, például.

(*Második, átdolgozott kiadás. Magvető, 2006*)

Szabó Tibor